

CRÒNICA D'UNA DELACIÓ (PAU PALMÉS I COLOM, 1876-1942)

Al llarg de la seva vida Pau Palmés havia adquirit un compromís amb la seva ciutat, en el qual trobem l'exemple del que seria un republicà del moment: dels que configuraven el conjunt de «gent d'ordre», és a dir, amb mentalitat progressista no necessàriament vinculada a idees revolucionàries ni a favor de la lluita de classes, i amb la generositat pròpia d'aquella burgesia que, en lloc d'acumular solament en benefici propi, es permet destinar i dedicar temps i diners a objectius culturals i socialment emancipadors. Aquest compromís es va plasmar en moltes facetes i activitats, com veurem més endavant. Pocs mesos abans de l'inici de la guerra civil, va acceptar el càrrec d'administrador de l'Hospital i quan el Comitè Antifeixista de la ciutat va destituir els membres de la junta del centre, van accedir a mantenir-lo en aquest càrrec, que va exercir durant tot el conflicte bèl·lic. Va ser l'única persona que va continuar-hi de la junta anterior.¹

PAU PALMÉS I COLOM

Pau Palmés i Colom, de família igualadina, va néixer accidentalment a Sant Martí de Provençals el 5 de gener de 1876. Els seus germans i ell eren

1. «Día 19 Agosto. Queda destituida la Junta del Hospital, unicamente queda el administrador P. Palmés, es acuerdo del Comité...»: extracte de la *Memòria* de Josep Morera i Miserachs, alcalde d'Igualada de febrer a octubre de 1934 i de febrer a novembre de 1936.

blanquers, a l'empresa familiar, un ofici molt habitual en aquella època a la ciutat d'Igualada. Més tard començaria el seu propi negoci, també d'adoberia. Estava casat amb Antonia Martí i Rocajané i tenien cinc fills.

Els negocis li anaven bé i, en la dècada del 1920, tres dels seus fills es van incorporar a l'empresa. Això li va permetre compaginar el treball amb altres tasques ciutadanes que l'entusiasmen: col·laborar a l'Ateneu Igualadí,² cofundar i participar en la Beneficència Igualadina,³ regidor de l'Ajuntament per Esquerra Republicana de Catalunya a partir de les eleccions municipals de 1931, administrador de l'Hospital des del 4 d'abril de 1936 i durant tot el temps que va durar la guerra. Membre també del Centre Republicà, apareix com a titular de vint accions quan s'inicia la construcció d'una nova seu de l'entitat.⁴ El seu dia a dia es movia en aquests diversos àmbits.

A l'inici de la guerra, doncs, era administrador de l'Hospital, càrrec vinculat i proposat, en aquella època, per l'Ajuntament, del qual ja no era regidor.

2. A més de ser ateneista, va ser durant un temps empresari del teatre de l'Ateneu, organitzant i contractant les diferents obres teatrals que s'hi representaven.

3. Inaugurada el 28 de febrer de 1932, en els locals de l'antiga cotxeria del costat de l'Hospital, al passeig Verdaguer. Segons la premsa local, Palmés va pagar el cost del primer dia de funcionament del menjador.

4. El Centre Republicà, situat al passeig Verdaguer cantonada carrer d'Òdena, es va inaugurar l'any 1933. És actualment l'edifici de Correus, avui tancat per obres.

Quan encara no feia un mes del cop d'Estat de Franco, el Comitè Antifeixista d'Igualada es va fer càrrec d'alguns organismes, entre ells de la junta de l'Hospital.⁵ Com hem dit, Pau Palmés va ser l'única persona, aliena al Comitè, que els membres d'aquest van acceptar de mantenir a l'Hospital. Així doncs, va continuar durant tota la guerra en les seves funcions.

Durant la guerra, quatre dels seus fills van ser mobilitzats, encara que no tots van coincidir fora de casa en les mateixes dates. Viure la guerra des d'un lloc com l'Hospital li va permetre copsar el greu perill en què incorrien les persones víctimes de la violència revolucionària dels primers moments a la rereguarda, així com ser particip de moltes situacions límit que es produïen en aquest entorn. Una de les seves tasques fonamentals en aquest període va ser administrar sense gaires recursos aquesta entitat: això volia dir, entre d'altres coses, assegurar que el menjar no hi faltés, aconseguir llits per a tots els ingressats...

Eren temps difícils i la seva vida estava força supeditada a aquestes accions. Diverses vegades, va protegir la integritat de persones amenaçades i de

---

5. «*Día 11 Agosto, soy citado al Hospital, encontrandome con los medicos Sres. Sola y Morera y el administrador Sr. Palmés, junto con los individuos Alcaide y Villar, diciendonos eran delegados del Comité, debiendo cambiar totalmente la estructura del Santo Hospital y sin mas cosa piden un reglamento del establecimiento. He de decir que el Comité, acordó destituir los empleados que alegan desafectos al regimen, mandando un comunicado y relación de nombres para su cumplimiento por parte del Ayuntamiento, meditado el asunto con los compañeros del Consejo municipal, es propuesta mia, trasladar el contenido del comunicado a los indicados, dandonos por enterados sin acuerdo alguno que no quedan despedidos y en situación para el día de mañana. Querian se les formara expediente, no entiendo en eso de desfectos al regimen y como no lo entiendo, creo es lo único que puede hacer el Ayuntamiento, con ello y en todo soy muy bien secundado por los compañeros Gabarró, Claramunt, Castelltort, Rabat, Albareda, Gual y Lladó, que son los que no me dejan, lamentando al igual que yo lo que pasa y condenan con energia los asesinatos y robos*»: extracte de la Memòria de Josep Morera i Miserachs, cit.

les seves famílies fins que la guerra es va acabar.⁶ El que no podia sospitar Pau Palmés, que en aquells moments tenia seixanta-tres anys, és que el pitjor per a ell encara havia d'arribar.

LA DENÚNCIA. PRESÓ I OBERTURA D'UN EXPEDIENT

Com és sabut, els nacionals van entrar a Igualada el dia 22 de gener de 1939. Pocs dies després d'acabada la guerra, concretament l'11 de febrer següent, l'igualadí Manuel Puig i Roca va presentar una denúncia contra Pau Palmés i Colom. El motiu de la denúncia era el següent: «*Que D. Pablo Palmés Colom es inductor y complice de los vandálicos hechos que han llenado de horror y luto a nuestra querida ciudad durante la dominación roja, pro su actuación antes y durante ella de apoyo público y descarado a todo lo que era contrario al orden y al buen nombre de nuestra amada Patria*».⁷

Com a conseqüència d'aquesta denúncia, el 14 de febrer Pau Palmés va ser detingut i portat al Dipòsit Municipal.⁸ I l'endemà mateix es van demanar informes sobre la seva conducta políticossocial a Falange Española, a la Comissió Informadora, a l'alcalde de la ciutat i al cap de la Guàrdia Civil.

El 17 de febrer, Falange Española emet el seu informe. La part més rellevant del document exposa que: «[...] Pablo Palmés Colom perteneció siempre a partidos de izquierda, habiendo ostentado el cargo

---

6. «[...] por cierto que estan en un departamento juntos y mas José Mª Lladó, que no sé si está enfermo, su ingreso fué solicitado por Palmés que consentí sin otra explicación, que salga sanado y no le pase nada eso es lo que deseo»: extracte de la Memòria de Josep Morera i Miserachs.

7. Auditoria de Guerra de la Cuarta Región Militar, sumarisimo nº 6042/12 (Tribunal Territorial Militar Tercero).

8. El ja esmentat edifici del Centre Republicà, al passeig Verdagner, núm. 62, va funcionar com a dipòsit municipal de presoners una vegada acabada la Guerra Civil.

Acte de la inauguració del local social de la Beneficència Igualadina (28-2-1932). Pau Palmés és el primer de l'esquerra amb abric clar i barret

de concejal... a pesar de disfrutar de una sólida situación económica... alentó los criminales desmanes de las hordas que sembraron la muerte y el terror por nuestra ciudad...». Per la seva banda, i el mateix dia, l'Alcaldia emet també el seu informe on, a més d'explicar els orígens de la seva empresa i la dels seus germans, explicita: «[...] votaba ostensiblemente a las izquierdas siendo un gran propagador de las mismas actuando en todas las elecciones [...]. Pasaba por hombre comprensivo, humano y liberal y su calidad de Administrador del Santo Hospital apoyaba este concepto filantrópico [...] pagó el revocado de la fachada del Ateneo igualadino». I el 18 de febrer va ser la Guàrdia Civil qui va emetre el seu informe. Entre d'altres coses, deia que «fue propagandista en la preparación de elecciones [...] durante la presión marxista, se sabe sus negocios aumentaron [...] con armas no se le ha visto nunca».

Així, doncs, i amb aquests informes, s'inicia el procés amb les declaracions corresponents del denunciant, del processat i dels diferents testimo-

nis que van sent citats a declarar. El 20 de febrer, és Manuel Puig qui comença la seva declaració ratificant tot el que ja apareixia a la denúncia de l'11 de febrer. El 27 de febrer, Pau Palmés declara davant el jutjat militar. A la pregunta sobre la seva afiliació política respon que «con anterioridad al movimiento rojo estaba afiliado a la Esquerra Republicana de Cataluña y durante el dominio rojo se vio obligado a ingresar en el Sindicato de la U.G.T, evitando con ello el sistema de colectivización en la fábrica de su propiedad». A la pregunta de si ha tingut algun càrrec, abans i durant el «domini roig», Pau Palmés respon que «hará diez o doce años fue concejal del Ayuntamiento de esta ciudad por el partido de Esquerra [...] Que durante el dominio rojo no ha desempeñado más cargo que el de Administrador del Hospital, cargo gratuito, y que se le obligó aceptar favoreciendo cuanto pudo a las monjas y al capellán del citado Hospital». A la pregunta de si els seus negocis havien prosperat durant el «domini roig», respon: «Que es cierto

En respuesta al Oficio que en Paz-
gado Militar ha dirigido con fecha 1.º
marzo a las Hermanas de este Hospi-
tal, pidiendo informe sobre la con-
ducta observada durante la, doni-
nación roja, por Pablo Palmés Cabre,
que desempeñó el cargo de Administrador
de este Hospital, tengo la satis-
facción de manifestar:

Que, habiendo interrogado so-
bre el particular a todas y cada una
de las Hermanas que durante el referi-
do tiempo han prestado sus servicios
en este Hospital, todas han concor-
dado en manifestar que, no sólo no
tienen ninguna queja que formu-
lar contra dicho señor, sino que ade-
más se mostró siempre correcto y res-
petuoso en el trato con las Hermanas.

Lo que me complace en mani-
festar a V. U. para los efectos consiguientes.

Dios que a V. U. m. a.

III Año Circunfal

Igualada, 2 de febrero de 1897

La Superiora
Dolores Aldoma
C. de la C.

Pago Militar de esta Plaza

prosperaron sus negocios durante el dominio rojo, pero no por influencias políticas sino por el trabajo de sus hijos que se dedicaban al negocio». A la pregunta de si ha pagat l'arrebossat de la façana de l'Ateneu, Palmés respon: «Que es cierto, pero que no lo hizo con fines políticos sino porque lo tenia prometido desde muchos años». En un altre sentit, i a la pregunta de si des de les sales de l'Hospital havia recriminat públicament l'Exèrcit Nacional, respon: «Que no es cierto». Preguntat després sobre si ha exercit el càrrec de president del Comitè Republicà, respon: «Que ni antes ni durante el movimiento rojo, ha desempeñado el cargo que se le pregunta». A la pregunta de si vol afegir alguna cosa més, afirma: «Que pueden informar de su conducta las monjas del Hospital de esta ciudad no pudiendo hacerlo el capellán D. Juan Badia porque en la actualidad se encuentra ausente aunque cree que vendrá enseguida». I, finalment, a la pregunta de si ha afavorit amb la seva actuació persones d'aquesta ciutat, respon: «que durante el dominio rojo tuvo escondido en su fábrica durante unos días a Manuel Puig y a un tal Talló, a quienes incluso facilitó dinero para vivir durante bastante tiempo».

El 28 de febrer se sol·licita declaració de Manuel Puig i de Talló i també informes a la Superiora de les monges de l'Hospital d'Igualada, sobre la conducta i actuació de Pau Palmés com a administrador d'aquesta entitat. Pel que fa a la Superiora, la seva resposta del dia 1 de març diu que «[...] sobre la conducta observada durante la dominación roja, por Pablo Palmés Colom, que desempeñó el cargo de Administrador de este Hospital, tengo la satisfacción de manifestarle: que, habiendo interrogado sobre el particular a todas y cada una de las hermanas que durante el referido tiempo han prestado sus servicios en este Hospital, todas han concordado en manifestar que, no sólo no tienen ninguna queja que formular contra dicho señor, sino que además se mostró siempre correcto y respetuoso en el trato con las Hermanas».

El 3 de març, Manuel Puig, el denunciant, és cridat a fer una altra declaració complementària i

FABRICA DE CAMAS, SOMIER Y OTROS MUEBLES METALICOS
 Calle Balmes, 21 1913
 Altes Exposiciones en varias Exposiciones
 Gran Premio Expositivo
 Internacional de Barcelona 1919

JUAN TORRES
 CORCEGA, 354 - Apartado 5193
 Sucursal: BALMES, 21

COMITE DE CONTROL DE LA CASA J. Torres Vilanova

BARCELONA 28 de JUNY de 1937

HOSPITAL COMARCAL d'IGUALADA

Debe:

por los siguientes generos pagaderos en Barcelona e. i. comitat

Factura n.º

Fecha	Partido	Pagos	Cts.
28	Libra No 906 - espallar	150	3750
28	3 Touletes No III - emb. colón	85	425
Sea PRESNETES QUATRE MIL SETENTA CINCO			4175

Factura adreçada a l'Hospital Comarcal i que va ser pagada personalment per Pau Palmés

ratifica el que ja havia dit en anteriors declaracions. Hi afegeix a més «[...] que el encargado del Sr. Palmés llamado Pedro Serra [...] ocultó al que declara en la fábrica propiedad del Palmés hoy procesado [...] que serían aproximadamente cinco o seis días. Que no ha recibido ningún dinero de Palmés [...] pero si los recibió del encargado Pedro Serra». Per la seva banda, el 4 de març és cridat a declarar Talló, que, juntament amb Manuel Puig, havia estat amagat a l'adoberia de Palmés durant la guerra. Talló manifesta «[...] que a requerimiento de Pedro Serra se trasladaron a la fábrica de Pablo Palmés como lugar más seguro puesto que entonces no se trabajaba en ella y además por ser propiedad de Palmés que simpatizaba con elementos de izquierdas no ofrecía el peligro que los encontraran [...] donde permanecieron seis u ocho días ocultos [...] que de Pedro Serra recibieron algunas cantidades de dinero [...] que en ninguna ocasión lo vieron mientras estuvieron ocultos en su fábrica [...] no conoce con exactitud la actuación del Palmés, pero cree que no ha desempeñado más cargos que el de Administrador del Hospital de esta ciudad, y tiene que hacer constar que en ocasión de haber sido operada en la Clinica del Hospital una hija del que declara, el Palmés les trató bien, con toda clase de atenciones y deferencias».

Seguint el procediment obert, el 4 de març, Pere Serra manifesta en la seva declaració això que segueix: «*Que el declarante es encargado de la fábrica del hoy procesado Pablo Palmés. Que al iniciarse la rebelión Manuel Puig y Talló eran perseguidos por sus ideas derechistas [...] les aconsejó que se escondieran en la fábrica de Pablo Palmés y efectivamente aprovechando la noche fueron a la mencionada fábrica [...] al enterarse Palmés que el que declara iba a la fábrica a pesar de que no trabajaban los obreros le preguntó que qué iba a hacer allí, contestándole que tenía ocultos a Manuel Puig y Talló [...] Que no sólo Palmés sabía que estaban ocultos y que permanecieron en la fábrica durante varios días sino que les facilitó dinero no solo cuando estaban escondidos en ella [...] el declarante les entregó dinero que a su vez le entregaba el procesado Palmés para que pudieran vivir, cantidades que les ha estado entregando hasta la liberación de este pueblo por las Tropas Nacionales [...] que Palmés sabía que estaban ocultos y no les denunció [...]».*

El mateix dia 4 de març, després de totes aquestes declaracions, es dicta presó provisional per a Pau Palmés al Dipòsit Municipal expressat. Tanmateix, el 14 de març, sis monges de l'Hospital, coneixedores de les diligències que s'estan tramitant, fan arribar al Jutjat Militar d'Igualada una carta en la qual exposen el següent: «*[...] D. Pablo Palmés en los primeros meses de dominación roja exigió para seguir ejerciendo el cargo de administrador del Hospital que continuaran algunas de las hermanas como enfermeras y en los servicios de cocina [...] acogió, en concepto de asiladas a monjas del mismo y otras procedentes de otros conventos [...] que en diferentes casos de defunción de Hermanas de la Caridad sufragó los gastos precisos para darles adecuada sepultura [...] que tuvo oculto al Capellán del Hospital, Padre Badia, y le facilitó los medios [...] para hacer posible su llegada al Consulado francés en Barcelona, donde partió para Francia [...] que desde los primeros días de dominación roja, el Sr. Palmés las alentó, defendió y amparó [...] que se*

limitó dentro del Hospital al ejercicio de su cargo de administrador del mismo con verdadero celo y siendo un fiel cumplidor tanto antes de la Revolución como durante el tiempo que duró la misma».

El 17 d'abril, Pere Valls, que havia estat cap d'una milícia patriòtica dissolta pels rojos i que en aquests moments està inscrit a Falange Española Tradicionalista y de las JONS, fa arribar al jutjat, per iniciativa pròpia, un document en el qual certifica que: «*[...] al estallar el Glorioso Movimiento Nacional me vi perseguido por los rojos [...] tenía necesidad de ir constantemente armado. Era a primeros de septiembre de mil novecientos treinta y seis cuando un día, limpiando la "remington", me hizo explosión, quedándome herida la mano [...] el médico local tuvo que trasladarme en coche al Hospital de Igualada. El administrador de dicho establecimiento, Don Pablo Palmés Colom, se enteró [...] al saber que el que certifica se hallaba perseguido por los rojos [...] ocultó cuanto pudo el hecho, no dando nota de lo ocurrido, hizo lo posible para que me fuera curada la herida sin que nadie se enterase [...] no solo me libró de una muerte segura sino también de las represalias que los rojos hubieran adoptado en contra mi padre y mi hermano».*

EL DESENLLAÇ DE L'EXPEDIENT. CLOENDA

El 20 d'abril següent, el jutge instructor d'Igualada dóna per conclosos els diferents informes i declaracions i fa un «Auto Resumen» del cas. Poc després, el 24 d'abril, l'expedient és enviat a Barcelona, on es decreta que Pau Palmés resti «*[...] en libertad y a disposición del Sr. Juez Instructor de Juzgados de Detenidos Gubernativos, el cual dará cuenta por medio de testimonio de la actuación del encartado al Excmo Sr. Gobernador Civil, para se remisión en su día al Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas».*

En data del dia 1 de maig, hi ha la resolució definitiva: Pau Palmés és enviat a la presó Model

de Barcelona.⁹ I, transcorreguts una colla de mesos, el 30 de desembre de 1939 es dicta la sentència del cas: Pau Palmés surt de la presó, no pot viure a la seva ciutat ni anar-hi, està obligat a pagar una multa de dues-centes mil pessetes i ha de pagar també un nou pintat de la façana del que ara ha esdevingut el Centro Nacional i que abans era l'Ateneu Igualadí.¹⁰

El 14 de gener de 1940, Pau Palmés i la seva família interposen un recurs a la sentència dictada el mes de desembre, davant el Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas, i demanen així mateix que aquest Tribunal elevi la petició al Tribunal Nacional de Responsabilidades Políticas. L'objectiu d'aquest recurs és, fonamentalment, sol·licitar una rebaixa de la multa, ja que Pau Palmés no disposava d'aquells diners: «[...] *disponiendo la unión del documento fotográfico acompañado, se sirva admitirlo; y una vez realizado eleve el presente recurso, con el expediente, al Tribunal Nacional de Responsabilidades Políticas para que dicte nueva sentencia por la que me absuelva, o en su caso, me imponga una sanción más justa y prudencial en relación con los motivos expuestos en el presente recurso...*».¹¹

El 29 de gener, i des de Madrid, ordenen al Tribunal Regional que es faci una valoració dels béns de Pau Palmés. Es designen dos perits comptables que han de determinar quina és la seva solvència econòmica. El 2 de març del mateix any, es remet a Madrid l'inventari dels seus béns. El 9 de març, el Tribunal Nacional de Responsabilidades Políticas emet una nova sentència en la qual es rebaixa la multa. Finalment ha de pagar setanta-cinc mil pessetes, una elevada suma de diners.¹²

9. Auditoría de Guerra de la Cuarta Región Militar, sumarisimo núm. 6042/12

10. Ordre dictada per la Jefatura de F.E.T. y de las JONS.

11. Centro Documental de la Memoria Histórica (ministeri de Cultura), Salamanca.

12. Per tenir un punt de referència sobre la quantitat de diners de la multa: la compra del solar i l'edificació del Centre Republicà, l'any 1933, va tenir un cost de 27.132'20 pessetes.

En conseqüència, Pau Palmés es trasllada a viure a Barcelona. Ja no torna a residir mai més a Igualada. El desembre de 1941 es posa malalt i és operat pel Dr. Manuel Corachan.¹³ Torna a Igualada només per morir-hi el 25 de febrer de 1942. I el 28 de març de 1942, amb el certificat de defunció de Pau Palmés, el cas queda arxivat definitivament.

Aquesta història ens ha possibilitat conèixer i copsar el sofriment de Pau Palmés i la seva família, semblant al de moltes persones que, tot i no estar en primera línia del conflicte, també s'enfrontaven a situacions de supervivència complexes i decisives, que prenien decisions en les quals es jugaven la pell i que van pagar el seu compromís i honradesa essent castigats i, per tant, estigmatitzats com a malfactors. Posteriorment, cap instància no els ha rehabilitat encara, mentre que els delators, emparats per un règim pervers, podien ser honorats aleshores i per sempre.

La investigació de la documentació d'aquest arxiu, després d'haver estat seixanta-vuit anys guardat en un armari del Tribunal Militar Territorial, ha permès conèixer la veritat. En definitiva, però, el més important ha estat treure de l'oblit aquesta història de vida i ha permès a la família tancar un episodi i trobar respostes a unes preguntes que s'havien formulat al llarg de molts anys, el perquè d'uns fets que van provocar, a més d'un empresonament i d'una condemna inesperades, un canvi radical en la seva vida. Pau Palmés, un cop acabada la guerra, no va creure que li calgués fugir i per això no ho va fer. Va perdre la llibertat, els béns i també la dignitat, però el cop més dur per a ell va ser haver de passar pels carrers d'Igualada emmanillat, i veure's tancat com a presoner a l'antiga seu del seu partit, ERC.¹⁴ Molt aviat perdria la salut, i en poc temps li arribaria la mort.

13. El Dr. Corachan, que havia estat conseller de Sanitat i Assistència Social de la Generalitat de Catalunya, acabava de tornar de l'exili.

14. Segons explica el seu fill, Pere Palmés i Martí, a l'entrevista feta el 9 de setembre de 2005 per a la Biblioteca de la Memòria.